

SZÖGI LÁSZLÓ

A PÉCSI FELSOÓKTATÁS INTÉZMÉNYEINEK
HALLGATÓI (1714) 1782–1852

(Felsőoktatástörténeti kiadványok, új sorozat 12.)

(A pécsi egyetemi könyvtár kiadványai 15.)

Pécs-Budapest, 2016, 360 lap

Különleges apropóból készült el Szögi László felsőoktatástörténeti kiadványának új kötete. 2017-ben ünneplik Pécsen az első magyarországi egyetem alapításának 650 éves évfordulóját, így a kötet a pécsi egyetemi könyvtár kiadványainak sorozatába is bekerült. Noha az egyetem fennállása jórészt stabil anyagi háttér és az uralkodói akarat hiányában néhány évvel az alapítása után megszűnt, az alapítás ténye mégis fontos momentum maradt a középkori magyar oktatástörténetnek. A középkori egyetem megszűnését követően hosszú évszázadokig nem is volt felsőfokú oktatási intézmény Pécsen, az első adatok a Pécsi Püspöki Szeminárium diákjaira vonatkozóan az 1782/83-as tanévből maradtak fenn. Az adattár mégsem ezzel az évvel indít, hanem 1714-től kezdve tekinti át azoknak a pécsi teológusoknak az adatait, akik más intézményben végezték tanulmányaikat. Az ő oktatásukat ugyanis az adattár összeállítója a Püspöki Szeminárium előzményének tekinti, ezért sem kerültek az adataik külön függelékebe, hanem az adatbázis Szemináriumra vonatkozó részének szerves részét képezik.

Az adattár a felsőoktatástörténeti kiadványok szokásos tagolását követi: bevezetés, források ismertetése, az adattár adataiból levont következtetések, majd maga az adatbázis. Ezt a „bevett gyakorlatot” egészíti ki egy színes képgyűjtemény, mely pécsi és budapesti levéltári és könyvtári anyagokból állt össze.

Hogy a pécsi (és tulajdonképpen a magyar) 18. századi felsőoktatást is szélesebb kontextusban tudjuk értelmezni, a szerző a bevezetésben kitűnő áttekintést nyújt a század legfontosabb tanügyi változásairól. Szögi László kiemeli, hogy az iskolát már nem az egyházi érdekszférába tartozó, hanem az állam politikájának megvalósítását szolgáló intézménynek tekintették, és az oktatáspolitikai alapelve a hasznosság volt, vagyis az iskola feladata olyan ismeretek közvetítését jelentette, amelyet a polgárok az állam szolgálatában tudtak hasznosítani. Ezért különösen a természettudományos ismeretek átadását tekintették a modernizálás egyik legfontosabb mérföldkövének. Ezt az elvet követték az uralkodók Poroszországban, Oroszországban és a Habsburg Birodalomban is. A 18. század második felében már nem elsősorban egyetemek, hanem speciális tudást közvetítő főiskolák jönnek létre, úgymint műszaki és bányászati iskolák, sebészeti és orvosi, állatorvosi, képzőművészeti, zeneművészeti és mezőgazdasági tanintézetek.

Magyar szempontból mégis inkább két egyetemet kell kiemelni, a halleit és a göttingenit, ahol a 18. század második felétől a legtöbb magyar megfordult.

Szögi László igen alapos áttekintést nyújt a Magyarországon is bevezetett bécsi tanügyi reformokról. A korban működő egyetlen magyar egyetem orvosi fakultást kapott, mely 1770-ben kezdte meg működését, majd hamarosan a jezsuiták feloszlásával állami egyetemmé vált, és 1777-ben Nagyszombatból Budára, onnan pedig 1784-ben Pestre költözött.

A katolikus egyház a török kiűzése után nagy lendülettel fogott bele iskolaalapításokba, nem titkolt szándékkal, hogy a gimnáziumi alapítású intézményekből felsőfokú iskolákat hozzon létre. Így alapítanak akadémiai tagozatot Budán és Győrben a jezsuiták, majd Kolozsváron 1753-ban egyetemi rangot is nyer az akadémia. A protestánsok is szerettek volna egyetemi rangú intézményt Erdélyben, de ez mind a katolikus egyház, mind Mária Terézia más irányú elképzelései miatt végül nem valósulhatott meg.

Egerben, majd Pécsen is felmerült katolikus akadémia alapításának a lehetősége, mely Egerben végül létre is jött, míg Pécsen a kérelmező Klimó György püspök halála miatt – aki hosszútávon egyetemi rangú intézményt szeretett volna – ez meghiúsult.

A 18. században az európai és osztrák modellt követve szakképzettséget adó iskolák jöttek létre Magyarországon is, ezt a témakört járja körbe a következő fejezet. Bányatisztképzőt, kamerális iskolát, mérnöki tudományok oktatását végző intézményt, állatorvosképzőt, mezőgazdasági szakembereket képző iskolákat alapítanak. A jogászképzés állami és egyházi keretek között egyre több akadémiai rangú intézményben folyt.

Érdekes képet mutat az iskolák területi elhelyezkedése, ugyanis a Balaton–Kecskemét–Nagyvárad vonaltól délre sokáig nem volt felsőfokú intézmény. Az első papnevelő szemináriumok a 18. században jelennek csak meg, de igazi felvirágzásuk majd csak a 19. században kezdődik el. Zágrábban 1669 óta létezett azért egy akadémia, mely a jezsuiták kezéből végül állami irányítás alá került. Dél-Magyarországon Szegeden és Temesváron, illetve Pécsen jönnek létre felsőfokú intézmények.

Sajnos Pécs esetében is megnehezítette a szerző dolgát a források töredékes volt vagy teljes hiánya. A Pécsi Püspöki Szemináriumban tanult hallgatók névsora több évre visszamenőleg – az anyakönyv hiánya miatt – csak az egyházi sematizmusokból volt összeállítható, ezek a források azonban a neveken kívül más adatot sajnos nem tartalmaznak. Hasonlóan nehéz helyzetben volt a szerző a Királyi Kerületi Akadémia hallgatói névsorának összeállításával kapcsolatban, így csak a hallgatók 30%-ról tudott adatokat közölni. A Pécsi Püspöki Joglyceum hallgatóinak adatai sematizmusokból, anyakönyvekből és Kopcsányi Károly 19. században megjelent jogász magántanulók listájából állt össze.

A következő részben a szerző az adattárból levonható fontosabb következtetéseket összegzi. A vizsgált korszakban 4546 hallgató tanult a három intézményben. Az új beiratkozók adatait megvizsgálva 1785 és 1801 közötti időszakban a Pécsi Királyi Akadémia országos szinten a negyedik legfontosabb intézmény, csak Pozsony, Kassa és néhány hallgatóval Eger előzte meg. A jogakadémiai beiratkozásokat tekintve 1833 és 1847 között Pécs ugyancsak a negyedik helyet foglalja el a fentebb már említett három város mögött. Az új beiratkozók száma az 1780-as évektől emelkedett meg jelentősen,

ekkortól tekinthető Pécs igazi iskolavárosnak. A Királyi Akadémia elköltözése után újra visszaesett a hallgatói létszám, de az 1830-as évektől kezdve megint jelentős emelkedésnek indult. A Püspöki Jogi Lyceumban igen jelentős volt a hallgatói mozgás, elsősorban a bölcsészek létszáma mutatott nagy eltérést azáltal, hogy a második évre gyakran megfeleződött. A mozgás – mégha valamivel kisebb mértékben is – a jogászhallgatóknál is megfigyelhető volt. Összességében a jogásképzés Pécsen országos szinten a hatodik legfontosabb volt.

A hallgatók többsége a közeli Bács megyéből és a Dél-Dunántúlról származott, de Pécs vonzáskörzete a Dél-Alföldre, Szlavóniára és a Dél-Dunántúlra is kiterjedt. Városi megoszlásban már Pécs vezet, ezt követi Szabadka, Zombor és Baja. Nagyrégiók szerint is a Dunántúl az első, de találunk hallgatókat a Felvidékről és Erdélyből valamint a Partiumból is. Érdekes módon felbukkannak a korban külföldiek is, a legtöbben Stájerországból (németek, szlovének) és Galíciából (lengyelek) érkeztek. Felekezet szerint a legtöbben római katolikusok voltak (92,58%), ami nem meglepő, hiszen a szemináriumban katolikus papokat képeztek. Társadalmi hovatartozást illetően a nemesek (elsősorban köznemesek) és polgárok gyermekei tanultak itt. Az apa foglalkozását illetően Pécsen egyházi, magán és más uradalmak intézőinek és városi, illetve megyei hivatalnokok gyermekei tanultak. Nemzetiségi hovatartozásukat illetően források szerint a magyarok aránya a legmagasabb, ezt követik a slavoniták majd a horvátok. A szerző által összeállított valószínűsíthető adatok alapján is a magyarok vezetnek, de őket a németek követik, majd a horvátok és szerbek.

Most először készítette a szerző hazai felsőoktatási intézményekből külföldön tanult diákokra vonatkozóan összehasonlító vizsgálatot. Ebből látszik, hogy a vizsgált időszakban pécsi diákok csak a Szent Szövetség egyetemén fordultak meg, a legtöbben Bécsben tanultak teológiát, orvostudományt. Ezt követik római jogi tanulmányok, majd újból több bécsi intézmény következik, ezen kívül még Padovában, Göttingenben és Grazban tanultak pécsiek. Hazai intézmények felé is volt mobilitás, itt első a szegedi bölcsészképzés, majd ezt a nagyszombati bölcsész és jogász, pesti jogász és pozsonyi jogász oktatás követi, de távolabbra, Pozsonyba, Kassára és Gyulafehérvárra is beiratkozott 1-2 pécsi.

A hosszú és rendkívül informatív bevezetőt követi maga az adattár, mely a korábbi könyvekhez hasonlóan igyekezett a forrásokból összeszedhető adatokat harmonizálni – amennyiben erre lehetőség volt. Feltünteti a hallgató nevét (eredeti és mai formában egyaránt), egyházi tisztséget és küldő egyházmegyét, életkort/születési évet, vallást, társadalmi állást, nemzetiséget, születési/származási helyet, szülő/gyám foglalkozását, beiratkozás idejét, fakultás(ok)at és évfolyamokat, peregrináció helyszínét, hazai későbbi, illetve korábbi képző intézményeket, ösztöndíjakat, egyéb fontos információkat.

Új megjelenésű könyveknél szeretjük hangsúlyozni, hogy hiánypótlók. Ez a kötet valóban az, hiszen Pécs 18. század végi, 19. század eleji felsőfokú oktatására vonatkozóan a kutatásba rendelkezésre álló minden forrást bevonva még nem készült könyv korábban. Úgy hiszem, hogy a kötet méltó ajándék az első magyar egyetem alapításának 650. évfordulójára.